

Datum 2026-06-02

Dnr 2025-003477

Samrådsredogörelse Ramverk för uppföljning av havsplaner

Inledning

Havs- och vattenmyndigheten (HaV) är enligt Havsplaneringsförordningen (2015:400) ansvarig för att ta fram förslag till havsplaner och löpande hålla sig underrättad om utvecklingen inom de berörda områdena och vid behov eller minst vart åttonde år ta fram nya förslag så att havsplanerna hålls aktuella och kan uppfylla sina syften. Därför har myndigheten tagit fram ett ramverk för uppföljning av havsplaner som beskriver hur uppföljningen av havsplaner är tänkt att fungera. Utgångspunkten är att ramverket klargör de övergripande ramarna medan upplägg och arbetssätt detaljeras inför att momenten genomförs.

Förslaget till ramverk för uppföljning av havsplaner var på skriftlig remiss 19 november 2025–30 januari 2026. Under remisstiden hölls ett digitalt samrådsmöte. Denna samrådsredogörelse beskriver inkomna synpunkter och hur de har hanterats.

1. Allmänna synpunkter om ramverket

Flera remissinstanser är positiva till ramverket för uppföljning av havsplaner och instämmer i förslaget. Flera **länsstyrelser, kommuner, regioner myndigheter, akademi och organisationer** är positiva till det övergripande upplägget med löpande och fördjupad uppföljning, aspekter att följa upp och delaktighet i processen. Flera vill bidra med kunskap och underlag.

Blekinge Tekniska Högskola (BTH) menar att havsplaneringen bör synliggöras, då den utgör den enda formen av fysisk planering på nationell nivå. Genom att processen blir mer tillgänglig och synlig i samhället kan medvetenheten öka både inom yrkesgruppen och hos allmänheten om existensen och betydelsen av denna typ av planering.

Organisationen **Sportfiskarna** poängterar att havsplanerna inte får bli en "papperstiger" utan behöver användas som ett instrument för att förbättra miljötillståndet i havet.

HaVs kommentar: HaV tackar för inkomna inspel och synpunkter. Bidrag till kunskap och underlag är grundläggande för en god nationell havsplanering med fokus att möjliggöra mest

lämplig användning och samtidigt förbättra miljötillståndet i havet. HaV delar uppfattningen om att planeringens synlighet bör förbättras.

2. Utgångspunkter för uppföljning och effektlogik

Havsmiljöinstitutet anser att ramverket är en viktig grund för uppföljningsarbetet och lämnar flera förslag på hur texterna kan stärkas för att bli tydligare och mer konsekventa. Det gäller bland annat beskrivningar av olika angreppssätt för uppföljning, vilka mål som ska följas upp, hur effektlogiken kan utvecklas och få större genomslag i uppföljningsupplägget samt hur illustrationer och tabeller kan förtydligas. De framhåller också att ramverket konceptuellt bör förbereda för uppföljning av eventuella framtida föreskrifter.

Vattenmyndigheten Södra Östersjön saknar referens för vad ramverket ska bidra till och angående havsplanens konsekvenser och måluppfyllelse är det oklart vad som är havsplanens mål vilket bör förtydligas. Förtydliganden önskas för hur HaV definierar "ekosystemansats", tolkning av begreppen "lärandeprocess" och "adaptivitet", samt förklaring till vad ramverket ska "effektivisera" och vad begreppet innebär.

Länsstyrelsen Östergötland anser att förändringar av ramverket kan behövas i framtiden i händelse av förändrade uppdrag eller ändrad lagstiftning inom havsplaneringen eller anknytande regelverk.

HaVs kommentar: Ramverket har reviderats genom utvecklade beskrivningar om effektlogiken, förklaring av begrepp, referenser till havsplaneringsmål och andra relevanta mål med mera.

2.1 Tidsperspektiv

Naturvårdsverket önskar att det tydliggörs var i uppföljningsprocessen vi är nu då det utgår ifrån en åttaårscykel, samt om det är den beslutande planen och/eller de till regeringen inlämnade förslag till ändrade havsplaner som ska följas upp.

Länsstyrelsen Västra Götaland lyfter aspekten om att antagandet av de nya havsplanerna har dröjt och att flexibilitet behövs för hur uppföljningen kommer bedrivas utifrån rådande läge.

SMHI menar, kopplat till remissförslagets figur 3 och 4 (schematisk tidfördelning och effektlogik), att effektlogiken är illustrativ och visar förväntad idealbild, men att det i nuläget känns överspelat. De ifrågasätter hur uppföljningen av havsplanerna ska kunna hålla jämna steg med den snabba utvecklingen. Ett exempel på detta är i figur 5, där flera exempel i högra kolumnen blivit inaktuella innan de börjat tillämpas.

HaVs kommentar: Ambitionen är ett övergripande ramverk med en illustrativ tidscykel och att uppföljningsarbetet sedan kan anpassas utifrån rådande förutsättningar. Uppföljning av nya planeringsförutsättningar är relevant oberoende regeringens beslut av havsplaner. Uppföljningsresonemang kring tillämpning och konsekvenser behöver föras i ljuset av gällande plans aktualitet.

2.2 Miljöpåverkan och kumulativa effekter

Vattenmyndigheten Södra Östersjön ifrågasätter möjligheten att utvärdera miljöpåverkan av havsplanens vägledning, som anges i kapitel 4.1. Däremot går det att utvärdera miljöpåverkan av

de aktiviteter som sker inom havsplaneområdet och i viss mån utvärdera om aktiviteterna följer vägledningen. Kausaliteten mellan vägledning och påverkan är generellt svag. Miljöpåverkan behöver förtydligas i ramverket, exempelvis ifall miljöpåverkan enbart rör havsplaneområdet eller även kustområdena. Slutligen anser myndigheten att klimataspekter bör ingå i miljöpåverkan istället för en egen analysdel.

Länsstyrelsen Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten efterfrågar även de utvecklade resonemang kring hur uppföljning av klimatförändringar och kumulativa effekter ska genomföras. Även **Region Västerbotten** önskar förtydligat syfte för att bedöma kumulativa effekter. **Umeå kommun** anser att kumulativa effekter är svåra att bedöma för enskilda havsbaserade vindkraftsprojekt och att uppföljningen av havsplaner skulle kunna ge bra underlag. Detta bör förtydligas i ramverket vad gäller syfte och hur det ska åstadkommas.

Länsstyrelsen Västra Götaland anser att användningar som gett miljöeffekter, men som inte väglett av planen, ska fångas upp i ramverket och ligga till grund för ställningstagande för kommande planeringscykler. Motiveringar bör understryka att hänsyn även behöver tas till de förändringar i miljötillståndet som inte med självklarhet kan relateras till planens vägledning och tillämpning.

Naturvårdsverket föreslår tillägg om betydande miljöpåverkan i ramverkets del om *Havsplanerna som vägledning samt deras tillämpning*. Tillämpningen av havsplanerna skulle kunna leda till indirekta och/eller oförutsedda effekter som kan leda till betydande miljöpåverkan.

SGI ser möjliga intressekonflikter mellan ekologiska bevarandemål och nyttjande av sand på havsbotten och bör följas upp. Havsplanernas inriktning för sandresurser i havet behöver följas upp i ett helhetsperspektiv, både avseende uttagsplats och områden där den tillförs, samt vad det innebär för konsekvenser för samhället och ekosystemen. Internationellt finns möjlig konflikt mellan danska och svenska havsplaner avseende sanduttag som behöver följas upp.

Föreningen Svenskt Landskapsskydd påpekar vikten av landskapet, där hänsyn och försiktighet ska prägla havsplanerna. Även viktigt att följa forskning kopplat till ljudutbredning och mikropåverkan, att beskriva nutida konsekvenser och framtida miljöstatus, samt att göra det kvantifierbart. Åtgärder för biologisk mångfald och kompensationer ska villkoras. Havsbaserad vindkraft är överlag svårförenligt med hållbarhet till havs.

Uddevalle kommun önskar metodstöd från HaV och Boverket för att kunna analysera havsplanernas konsekvenser på lokal nivå, särskilt vad gäller kumulativa effekter och bedömning av betydande miljöpåverkan.

Green Power Sweden lyfter vikten av att följa både utveckling och målsättningar för havsbaserad vindkraft i grannländer, då det kommer få betydelse för att bedöma kumulativa effekter av utbyggnaden i Sverige. **Länsstyrelsen Västerbotten** anser också att grannländers tillståndsbeslut bör ingå i en kumulativ bedömning, utöver de nationella. **Tierps kommun** understryker vikten av att följa upp ökad storskalig vindkraft och att det är en del av havsplaneringen.

Enligt **Göteborgs Stad** behöver HaV löpande analysera hur miljökonsekvensbeskrivningar i tillståndsansökningar förhåller sig till havsplaneringens underlag, med syfte att identifiera eventuella skillnader i bedömningen av kumulativa effekter och konsekvenser för naturen.

I en uppföljande analys av de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna är det enligt **Länsstyrelsen Västra Götaland** viktigt att säkerställa att analysens systemgräns omfattar effekterna av relevanta regionala utvecklingsplaner som delvis vilar på havsplanerna och som representerar betydande ekonomiska och sociala nyttor. Miljöeffekter och tillgång till ekosystemtjänster som omfattas av analysen får inte avgränsas strikt till vad som direkt kan härledas till planen, utan även beakta den miljönytta som kan påräknas andra berörda samhällsmål och planeringsmål, till exempel grön omställning. **Malmö stad** menar att analyser av ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenser bör omfatta indirekta effekter som påverkan på energiförsörjning, elpriser, totalförsvar och kostnader för utebliven klimatanpassning.

Malmö stad lyfter vikten av bedömning av kumulativa effekter av olika användningar som energiproduktion, råvaruutvinning och naturvård. Klimataspekter bör breddas för att inkludera erosion, havsnivåhöjning, stormar och kumulativa effekter i relation till kommunal och regional planering.

Länsstyrelsen Stockholm ser också påverkan på kustzonen av havsplanerna som en viktig aspekt i uppföljningen. Påverkan har viss bäring på naturrestaurering, men även vattenförvaltning och arbetet med marint områdesskydd. HaV lyfter arbetet med restaureringsinsatser som kommer bli en viktig del för underlag till havsplanerna, men det är även viktigt för att nå mål för havsmiljön och arbete med klimatanpassning. Havsområden utanför kustzonerna kan ha stor påverkan och avgöra om restaureringarna lyckas, exempelvis gällande restaurering av rovfiskebeståndet i ytterskärgården.

Länsstyrelsen Stockholm belyser att det storskaliga yrkesfisket är den användning av havet som har störst miljöpåverkan, i synnerhet regionalt. Detta omöjliggör att god miljöstatus nås i nuläget. En uppföljning kan förtydliga regionala skillnader, där adaptiva och geografiska fiskeregleringar kan möjliggöra förbättrad havsmiljö. Dock krävs bättre geografiska underlag, vilket förhoppningsvis ramverket kan bidra till.

Länsstyrelsen Stockholm efterfrågar resonemang gällande hur den sammanlagda effekten av flera påverkansfaktorer på havsmiljön ska bedömas. Om den sammanlagda effekten medför en stor påverkan på havsmiljön bör uppföljningen visa hur det kan hanteras.

HaVs kommentar: Ramverket har förtydligats angående havsplanernas påverkan utanför havsplaneområdet, indirekt och oförutsedd påverkan med mera. Ramverket förväntas skapa en övergripande struktur för att kunna följa upp kumulativa effekter av havsplanerna och att förstå miljöeffekter och miljötillståndet mer övergripande. Samtidigt behöver gränser mellan vad som kan följas upp under havsplanerna respektive andra processer så som under havsmiljödirektivet, vattenförvaltningen, kommunal planering med mera tydliggöras. Mer arbete behövs för hur den fördjupade uppföljningen ska läggas upp i detalj. HaV noterar behovet om metodstöd för lokal uppföljning.

2.3 Samexistens

Karlshamns, Norrköpings och Sölvesborgs kommun framför vikten av att fortsatt belysa samexistens mellan Försvarmaktens intressen och havsbaserad vindkraft. Försvarmaktens intressen behöver hanteras i tidigt skede och behöver beskrivas i kap 4.1 och kap 6. Vidare ser **Ronneby kommun** behov av att följa upp havsplanens vägledning och i vilka fall den behöver ändras och utvecklas. Det gäller användning av havsytor där det finns tydliga målkonflikter, där

ett exempel på behov av vägledning för kommunal havsplanering gäller hur planering för samexistens mellan Försvarmaktens intressen och behovet av havsbaserad vindkraft. Detta är av särskild vikt för sydliga kommuner som är beroende av energiimport. Möjliggörande av ökad lokal energiproduktion är viktigt för den nationella energiförsörjningen, men också vid kriser. Samtidigt har Försvarmakten flygbas med inflygningszoner och övningsområden som begränsar möjligheten till havsbaserade vindkraftsparkar utanför Blekinge.

Region Skåne lyfter vikten av att ramverket beaktar genomförbarheten av havsplanerna och att uppföljningen är framåtsyftande för att identifiera möjligheter till samexistens mellan olika intressen i havet. Planeringen bör beakta möjligheterna till multifunktionella lösningar som främjar samexistens mellan olika användningar, vilket även är viktigt ur ett beredskapsperspektiv. Ramverket bör ha ett tydligare fokus på kustnära områden och kopplingen till landbaserad påverkan.

HaVs kommentar: Uppföljningsarbetet under ramverket förväntas kunna fånga aspekter kopplade till havsplanens vägledande funktion, tillämpning och bidrag till samexistens.

3. Aspekter att följa upp och relevanta underlag

Många remissinstanser lyfter att de föreslagna aspekterna för uppföljning är relevanta.

Havsmiljöinstitutet tycker att ramverket omfattar centrala aspekter för utvärdering av havsplaner, men det är otydligt hur utvärdering av de olika aspekterna förhåller sig till varandra. Institutet ger flera förbättringsförslag.

Energimyndigheten och **Post- och telestyrelsen (PTS)** lämnar i sina yttranden förslag på underlag som kan komma att vara relevanta, exempelvis kommunala översiktsplaner och energiplaner, tematiska tillägg till översiktsplaner som rör energibruk samt regionala utvecklingsplaner och handlingsplaner för elektrifiering.

Karlshamns kommun belyser vikten av kommuners havsplaner som vägledning till den nationella havsplaneringen.

Green Power Sweden föreslår att riksintressen för energi läggs till listan över aspekter att följas upp i förhållande till utpekade områden för havsbaserad vindkraft i havsplanerna.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) menar att kommunal och regional planering inte utgör underlag för nationell havsplanering, snarare planeringsförutsättningar och det faktiska förhållandet av exempelvis markanvändning som havsplaneringen behöver förhålla sig till. Kommuner kan även bidra med kunskap om lokala förutsättningar som kan ha inverkan på havsplanerna.

Lantmäteriet lyfter underlag som kan behövas i form av gräns mellan enskilt och allmänt vattenområde, samt den hemställan om kustzonskarteringen 2021 inom Geodatarådets ram som kan bidra som kunskapsunderlag för kustzonen och stödja havsplaneringen.

Statens Geotekniska Institut (SGI) bidrar gärna med underlag och kunskap om processer för havsmiljö, vattenförvaltning, miljöövervakning och miljömålsuppföljning. Kunskap om förorenade sediment finns inom den svenska Myndighetssamverkan Förorenade Sediment.

Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska Institut (SMHI) bidrar gärna med underlag och kunskap om övergödning och försurning, fysisk påverkan, hydrografi, marinbiologi, multipla stressorer, anoxiska bottenar, samt modellering och uppföljning av några av de lokala och regionala konsekvenserna för havsmiljön som havsplanerna kan bidra till.

Myndigheten för civilt försvar kan bidra med underlag vad gäller frågor om skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar. Myndigheten vill samtidigt uppmärksamma att övriga myndigheter, i synnerhet beredskapsmyndigheterna, också kan bidra med värdefullt underlag kring dessa frågor.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) samarbetar och bidrar fortsatt gärna med HaV i rollen som datastöd, kvalitetssäkring, metodutveckling samt standardisering för datainsamling och -delning. SGU bidrar med underlag och kunskap som berör utvinning av material från havsbotten, dataleveranser, med mera.

Region Norrbotten lyfter regionala utvecklingsstrategier (RUS) och i uppföljningen bör det ingå att följa upp om havsplanen beaktas i den regionala utvecklingsstrategin som en del i havsplanernas tillämpning.

Länsstyrelsen Västerbotten lyfter vikten av att bedöma behovet av att samla in eller eventuellt ta fram ytterligare underlag där det saknas för att kunna följa upp planens bedömning av betydande miljöpåverkan, inte minst av risken för kumulativ påverkan samt indirekt påverkan på vintersjöfarten.

Länsstyrelsen Stockholm önskar förtydliga underlaget genom att skriva ut sakkunniga museer som ingår under rubriken "Sektorunderlag". I sammanhanget kan HaV beakta att det är inom konsultbranschen som störst kompetens finns för de marina kulturmiljöerna.

Göteborgs Stad bedömer att HaV behöver följa upp samtliga beslut och domar från regeringen samt mark- och miljödomstolarna som rör tillståndsprövningar enligt miljöbalken inom planområdena, både för havsbaserad vindkraft och andra miljöfarliga verksamheter. HaV behöver utvärdera i vilken utsträckning sådana beslut har tagit hänsyn till gällande havsplaner. Detta behöver förtydligas i ramverket då tillståndsprövningar har stor betydelse för hur styrande havsplaneringen blir och även om planens mål nås.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) föreslår förtydligande med att även identifiera långsiktiga trender och framväxande anspråk som påverkar havets användning, utöver nya eller förändrad användning eller anspråk, som ett underlag för att bedöma planernas fortsatta relevans över tid samt för uppdatering och förstärkning av planeringsunderlag och data. Utöver detta föreslås ytterligare fokusområden för den fördjupade uppföljningen i att identifiera områden där planeringsunderlagen varit svaga eller osäkra, i syfte att tydliggöra vilka kunskapsunderlag som behövs stärkas för stöd till framtida planeringsbeslut. Till sist understryker SGU vikten av att kraven på underlag, datakvalitet och standardisering tydliggörs tidigt, särskilt för löpande uppföljning, där samlad information blir användbar i den fördjupade uppföljningen. I metadata kan detta fångas.

Riksantikvarieämbetet lyfter fortsatt diskussion och utveckling kring hur sakintresset kulturmiljö kan följas upp, både kvantitativt och kvalitativt. Viktigt att vid inledande moment vid utformningen av uppföljningsarbetet kartlägga vilka möjligheter som finns för att utgå från befintliga underlag

eller underlag som tas fram i andra sammanhang så som miljömålsuppföljningen, samt vilka kompetenser och resurser som krävs för olika arbetsmoment.

Försvarsmakten lyfter aspekter av hantering av sekretessbelagd information i uppföljningsarbetet.

Inför uppföljning av havsplanernas konsekvenser finns det många beröringspunkter med vattenförvaltningen och miljö kvalitetsnormer för vatten, enligt **Länsstyrelsen Västerbotten, Region Västerbotten** och **Umeå kommun**. Exempelvis kan HaV titta närmare på vattenförvaltningens kvalitetsmål och åtgärdsprogram som i sin tur avspeglar statusen på hela havet. Även risk och sårbarhet i relation till havets användning och tillstånd är en relevant aspekt att följa upp. **Oskarshamns kommun** lyfter kopplingen mellan EU:s vattendirektiv och havsplaneringsdirektivet.

Vid fördjupad uppföljning kan det, tillsammans med de svenska miljömålen, vara relevant att beakta Agenda 2030-målen, enligt **Länsstyrelsen Västerbotten**. För god struktur i uppföljnings- och utvärderingsprocessen kan ansatsen kring ekosystemtjänster användas som komplement i arbetet. **Ronneby kommun** saknar uppföljning av havsplanens påverkan på marina ekosystemtjänster. **Länsstyrelsen Västerbotten** menar att utöver detta kan ramverket förtydligas med förslag på lämpliga indikatorer för att ge en ännu klarare bild av uppföljningsprocessen. Uppföljningar genererar ofta information, underlag och mätvärden som behöver kommuniceras med berörda och i detta skede vore det önskvärt att en plan kring hur uppföljningsdata ska sammanställas och kommuniceras, vilket **Region Västerbotten** och **Umeå kommun** även lyfter. **Blekinge Tekniska Högskola (BTH)** anser att ramverket mer konkret bör lyfta vattenkvalitet/-föroreningar, undervattensbuller, artpåverkan samt invasiva arter som parametrar att följa upp inom havets miljöstatus. Genom tydliggörande av dessa samt koppla dem till utbyggda sensornätverk kan förändringar upptäckas i tidigt skede, vilket möjliggör vidtagande av åtgärder innan problemen eskalerar.

Länsstyrelsen Västra Götaland anser att de årliga uppföljningarna av miljömålet Hav i balans samt levande kust och skärgård samt fördjupad utvärdering av miljömålen kan/bör lyftas fram tydligare som väsentliga underlag för bedömning av betydande miljöpåverkan och miljömässiga konsekvenser i den fördjupade uppföljningen.

Länsstyrelsen Västra Götaland lyfter de begränsningar för några av aspekterna i uppföljningsarbetet för vissa naturmiljöer, exempelvis bottenmiljöer och tumlarförekomst, där det råder stora kunskapsluckor och brist på nulägesinformation. Samtidigt kan behov som identifieras i uppföljningsarbetet vara ett sätt att synliggöra kunskapsluckor. Härmed blir det svårt att bedöma vilka miljöeffekter som kan uppstå avseende bottenmiljöer och habitatsförlust för vissa arter när det saknas tillräckligt och relevant referensunderlag. För uppföljningens trovärdighet krävs dels god förståelse för nuläge, samt omfattande undersökningar/kontrollprogram där ansvaret behöver finansieras och tydligt delegeras för att kunna genomföras.

Malmö stad efterfrågar en mer konkret och utvecklad uppföljning av havsplaneringen för att bättre stödja Sveriges energi-, klimat- och säkerhetsmål, samt anpassning till EU-direktiv och internationell praxis. Behovet av tydliga indikatorer betonas av kommunen, så som att energiomställning inte enbart bör följa övergripande mål utan också redovisa planerad och realiserad energiproduktion per elområde samt möjligheter till nätanslutning eftersom det är

avgörande för försörjningstrygghet och snabb utbyggnad av vattenbaserad vindkraft. Riksintresse för vindkraftsutbyggnad på Sjollen och Lillgrund efterfrågas.

Simrishamns kommun lyfter vikten av att tidigare bedömningar behöver kunna omprövas i takt med att ny kunskap tillkommer. För närvarande råder betydande osäkerhet kring hur exempelvis vindkraftsparker påverkar havsmiljön.

Statens museer för maritim-, transport- och försvarshistoria (SMMTF) yrkar för att tydliggöra det kulturarv som finns under vattenytan.

Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) anser att ramverket tydligare bör fånga de systemdrivande processerna i egentliga Östersjöns djupbassänger, då processerna utgör den huvudsakliga mekanismen bakom fortsatt eutrofiering, syrebrist och därmed försämrad ekologisk status även i kustnära vatten. Viktigt att koppla till Helcoms indikatorramverk och den gemensamma förvaltningslogiken för Östersjön. KTH föreslår att ramverket i löptext och indikatorbilagor inför en modul för djupvattenprocesser under haloklinen.

Nynäshamns kommun önskar förtydliganden inom kust-utsjö-kopplingen samt för sociala indikatorer som friluftsliv och kulturmiljö.

Länsstyrelsen Skåne och **Stockholm** föreslår tillägg under rubrik 4.1.2 om kulturmiljö utöver naturvård som bevarandeintresse.

HaVs kommentar/åtgärd: Hav ser fram emot fortsatta och kommande samarbeten. Ramverket har förtydligats genom att flera underlag har lagts till och/eller exemplifierats inklusive relevanta samarbetspartners, samtidigt som det kommer hanteras mer utförligt i själva uppföljningsarbetet. Vissa aspekter följs upp inom andra processer som till exempel Östersjöns systemdrivande processer som följs under havsmiljödirektivet. Att regional och kommunal planering är viktiga förutsättningar för nationell havsplanering har förtydligats än mer i ramverket. Indikatorsystem för uppföljning kan utvecklas efter hand vid behov, i nuläget bedöms ramverkets övergripande uppföljningsstruktur vara tillräcklig. Gränsen mellan enskilt och allmänt vattenområde kan behöva utredas efter hand.

4. Löpande och fördjupad uppföljning

Havsmiljöinstitutet framhåller att det är bra med en dynamisk och adaptiv utgångspunkt. Kombinationen av löpande och fördjupat uppföljningsarbete ger möjlighet att lättare anpassa processen så att den passar eventuella förändringar och fångar upp mer långsiktiga processer.

Lysekils kommun ger ett medskick om att den fördjupade uppföljningen bör koordineras med ändringar inom samhällsstyrningen, däribland ny eller förändrad lagstiftning samt nya eller förändrade mål, strategier, planer och andra styrande dokument, både regionalt, nationellt och internationellt.

Kristianstads kommun anser det vara svårt att bedöma om intervallet för uppföljning av konsekvenser en gång per planperiod är tillräcklig för att kunna avgöra om samhällsmål uppfylls och om havets tillstånd påverkas negativt.

Jordbruksverket anser att det kan finnas ett värde i att även löpande följa upp planens konsekvenser även om det sker på en mer övergripande nivå, för att tidigt identifiera negativa konsekvenser och ha möjligheten att vidta åtgärder.

Länsstyrelsen Västra Götaland anser att upplägget har likheter med uppföljningen av miljömålen och hade samtidigt kunnat synkas med vattenförvaltningen. Ett annat viktigt syfte med uppföljningen är om havsplanerna varit vägledande och i vilket avseende. Om planen ska förbli aktuell och bidra tillräckligt till en grön omställning behövs underlag från pågående prövningar för vindkraft så långt som möjligt vägas in i planen och i bedömningarna av kumulativa effekter. En fördjupad uppföljning behöver undersöka hur och om HaV inkluderat olika intressen i sina avvägningar, exempelvis i områden som anvisar plats för energiutvinning. På så sätt ökar havsplanernas genomslagskraft och underlättar tillståndsprovande myndigheters arbete.

Länsstyrelsen Västra Götaland ser att det kan finnas tillfällen där konsekvenser av havsplanerna blir tydliga även på kort och medellång sikt. En möjlighet att vid behov inkludera analys av konsekvenser i den löpande uppföljningen kan hållas kvar.

HaVs kommentar: HaV instämmer i att fördjupad uppföljning bör vara adaptiv utefter samhällsstyrning och samhällsmål. Att inte följa upp konsekvenser löpande är en avvägning utifrån bedömningen att vi först bör förstå hur planerna tillämpas innan vi kan följa upp dess konsekvenser men upplägget kan anpassas utifrån uppkommande behov. Miljömålen och vattenförvaltningen är beröringspunkter till uppföljningen av havsplaner och synergier bör skapas i så stor utsträckning som möjligt.

5. Roller och ansvar

Många aktörer har anmält intresse av att delta i det fortsatta uppföljningsarbetet. Aktörerna representerar kommunala och regionala organ, länsstyrelser, centrala myndigheter, universitet och högskolor samt bransch- och intresseorganisationer.

Flera aktörer pekar på behov av tydligare beskrivning av havsplanerings-, samråds- och uppföljningsroll för kommuner, regioner och länsstyrelser i havsplaneringsprocessen, däribland **SKR, Region Skåne och Halland, Länsstyrelsen Skåne, Västernorrland och Västra Götaland samt Uddevalla och Tierps kommuner**. Uppdrag och arbetssätt för samverkansgrupp och referensgrupp bör förtydligas. Även **Havsmiljöinstitutet** lyfter att flera förtydliganden behövs angående hur grupperna är tänkta att fungera. **SKR** framför att en formell samrådsroll i uppföljnings- och planeringsprocessen ger kommuner och regioner möjlighet att säkerställa lokala miljö- och samhällsmål, integrering mellan översiktsplaner, regionsplaner och havsplaner. På så sätt kan det förebygga konflikter mellan nationella och regionala/kommunala intressen.

Strömstads kommun uppmanar till samverkan med Samförvaltning Norra Bohuslän där kommunen tillsammans med yrkesfiskare, forskare och länsstyrelsen.

Havsmiljöinstitutet anser att Boverket kanske bör lyftas fram i sin roll att leda utvecklingen av riktlinjer och praxis för kustplanering och relaterad utvärdering utifrån perspektiv på hav-land-interaktioner och en mer samordnad uppföljning mellan nivåer.

För uppföljningens relevans för kommuner framöver bör havsplanerna utvecklas så att det tydligt framgår vad som förväntas av kommunerna, enligt **Norrköpings kommun**.

Nyköpings kommun lyfter vikten av att tid och resurser för förankring hos berörda kommuner måste finnas och ett krav på att ett visst antal kommuner ska delta i referensgruppen för att stärka kommunal representation.

Green Power Sweden menar att uppläggets framgång bygger på gruppernas resurser att lägga på uppgiften, i synnerhet Försvarmaktens resurser i samband med havsbaserad vindkraft. Försvarsfrågorna är helt avgörande för utbyggnaden och det är därmed av yttersta vikt att de intressena är med i uppföljning och framtida revidering av havsplaner.

Försvarmakten ställer sig positiva till förslaget kring uppföljningsarbetet i stort och avser delta i arbetet, men kan inte ta slutlig ställning till i vilken omfattning eller utsträckning ett deltagande kan se ut.

Havsmiljöinstitutet tycker det bör förtydligas om medlemmarna i samverkansgruppen förväntas medverka baserat på egen budget.

Blekinge Tekniska Högskola (BTH) anser att ramverket bör inkludera forskningsmiljöer och teknikutvecklande aktörer (till exempel inom marin sensorteknik) i både samverkans- och referensgrupperna. Specialistkunskap av avancerad systemteknisk, marinteknisk och mer specifik sensorteknik är av vikt att involvera som sakkunniga.

Malmö stad lyfter behovet av samordning mellan statliga myndigheter för att minska dubbelrapportering, överlappande krav och otydlig ansvarsfördelning.

Vattenmyndigheten Södra Östersjön undrar ifall och hur samordnande länsstyrelser ska få information från övriga kustlänsstyrelser och de regionala vattenmyndigheterna, där de sistnämnda bör få ta del i uppföljningsarbetet.

Länsstyrelsen Västra Götaland föreslår kompletteringar i tabellen där förslag på samarbeten mellan olika myndigheter i arbetet med att ta fram sektorunderlag. Länsstyrelsen kan utgöra en samarbetspartner till Energimyndigheten vid sidan av Svenska kraftnät, samarbetspart till Jordbruksverket inom vattenbrukssektorn och som samarbetspart till Myndigheten för civilt försvar inom försvar-civilt-sektorn.

Länsstyrelsen Västra Götaland anser att förslaget schema för uppföljningen kan innebära betydande insatser. Det är därför viktigt att Länsstyrelsen och HaV samverkar kring verksamhetsplanering med bäring på havsplanearbetet och identifierar synergieffekter och kopplar löpande arbete till befintliga processer och uppdrag, vilket är särskilt viktigt vid den planerade fördjupade uppföljningen. De ser också risker med ett alltför omfattande arbete, utifrån erfarenheter från den kommunala översiktsplaneringens ambitioner om årliga uppföljningar.

Ramverket behöver förtydligas så att det tydligt framgår om det är de samordnande länsstyrelserna eller de regionala kustlänsstyrelserna med styrning av de samordnande länsstyrelserna som ska ta fram underlag och utförare vid den löpande och fördjupade uppföljningen, enligt **Länsstyrelsen Södermanland**.

Länsstyrelsen Stockholm önskar förtydligande kring vem som ansvarar för att ta fram underlag till arbetet med uppföljning av havsplanerna, samt vilka resurser som finns. Det bör även tydliggöras om möjligheter finns att söka bidrag för lokala och regionala undersökningar som kan vara av vikt för uppföljning.

Länsstyrelsen Stockholm anser att det regionala perspektivet, representerat av länsstyrelserna, är viktigt och finns med under hela uppföljningsarbetet. Det bör framgå ifall representanter från respektive sakområden, så som marinbiologi, naturvård och kulturmiljö, ämnas medverka.

Länsstyrelsen Södermanland lyfter behovet av tillförsel av resurser för att kunna fullgöra uppgifter enligt det föreslagna ramverket.

HaVs kommentar/åtgärd: HaV ser fram emot fortsatt samarbete. Uppdrag och arbetssätt för samverkansgruppen kommer att förtydligas i samband med att uppföljningsarbetet startar och anpassas utifrån behov över tid. Vissa förtydliganden har gjorts i ramverket och beskrivningen om referensgruppen har justerats något. Gruppen kommer aktiveras utifrån eventuella kommande behov.

Den formella samrådsrollen för till exempel kommuner och regioner finns reglerad i havsplaneringsförordningen för arbetet med att ta fram förslag till havsplaner. HaV bedömer att samverkan behöver ske även i uppföljningsarbetet vilket ramverket syftar till att möjliggöra.

Länsstyrelsernas roll i uppföljningsarbetet följer strukturen som finns beskriven i PM Havsplanering Roller och organisation för Länsstyrelsernas havsplaneringsuppdrag 2021-09-24. Nästkommande års uppföljningsarbete konkretiseras också i den årliga verksamhetsplanering som samordnande länsstyrelser tar fram tillsammans med kustlänsstyrelser och Havs- och vattenmyndigheten. Kustlänsstyrelserna förväntas bidra med underlag till uppföljningen, under samordning av de samordnande länsstyrelserna.

6. Berörda processer

Länsstyrelsen Stockholm föreslår i avsnittet om resurseffektivitet och samordning med andra uppdrag att Länsstyrelsen och HaV kan nyttja förvaltningsråden för marint områdesskydd, nätverk för länsfiskekonsulenter samt nätverk inom den geografiska ekosystembaserade havsförvaltningen. Samarbete med lokala nätverk bör vara att eftersträva och kan bidra till resurseffektivitet i uppföljning liksom ökad delaktighet. Länsstyrelsen ser vinst med ett mer lokalt och regionalt perspektiv som kan visa havsplanernas påverkan på respektive havsområde i praktiken, där ett exempel är det pelagiska trålfiskets stora påverkan lokalt och regionalt i Stockholms skärgård.

HaVs kommentar: HaV delar länsstyrelsens bedömning.

6.1 Relation till övrig planering, mål och strategier

Sölvesborg och **Ronneby kommun** lyfter vikten av att deras havsplan, gemensamt framtagen med övriga kustkommuner i Blekinge, beaktas i den nationella havsplaneringen.

Kristianstads kommun är positiva kring att samstämmigheten mellan lagstiftning för havsplanering och plan- och bygglagen ska stärkas, men anser det i nuläget svårt att överföra beslutad användning i havsplanen till motsvarande havsytta i översiktsplanen då den skiljer sig åt

från urvalet av mark- och vattenanvändningen enligt Boverkets föreskrifter om översiktsplan. Detta gör det svårare att tolka havsplanernas vägledning för kommunen, inte minst kring samexistens. **Nyköpings kommun** belyser överlappet mellan kommunalt planmonopol, som redovisas i de kommunala översiktsplanerna, och de nationella havsplanerna. Uppföljningen bör inkludera en analys av eventuella konflikter som uppstått mellan kommuners önskade utveckling och havsplanernas ställningstagande och vilka konsekvenser det fått. Även **Länsstyrelsen Västerbotten** anser att det i uppföljningen bör förtydligas hur den statliga och kommunala planeringen ska förhålla sig till varandra i planeringshierarkin. **Länsstyrelsen Östergötland** anser liknande att det vore fördelaktigt att på ett tydligare sätt inkludera kommuner och regioner i uppföljningsarbetet för att belysa korrelationen med kommunala planeringsstrategier och det regionala utvecklingsarbetet.

Oskarshamns kommuns ställningstagande till hållbart kustfiske i översiktsplanen lyfts av dem. Ifall uttryck om olika intressen uppstår, bör det storskaliga fisket inte prioriteras i de områden där kommunen överlappar med havsplanen.

Länsstyrelsen Västra Götaland är positiva till att ramverket nämner samordning inom marin strategi och havsmiljöförvaltning inom exempelvis OSPAR. Går det att koppla det till västerhavslänens marina strategi och ambitioner i den så kallade Västerhavsstrategin?

Malmö stad betonar behovet av tydlig koppling mellan havsplaner och nationella klimatanpassningsstrategin för att havsplaneringen ska bidra till långsiktig hållbarhet och säkerhet samt till de mål som regeringen fastställt för klimatanpassning. Indikatorer för klimatanpassningen bör konkretiseras i ramverket, exempelvis genom att följa volymer av sanduttag i relationer till erosionsrisker och hur havsplanerna möjliggör genomförandet av nationella strategier för kustskydd.

Malmö stad efterfrågar stärkt dialog med kustkommuner, särskilt kring klimatanpassning och energiförsörjning, samt systematisk internationell omvärldsbevakning och utvecklade digitala verktyg där staten tar huvudansvar för nationell digital infrastruktur, metodik och datainsamling. Utöver detta påverkas kommunen av normkrav och processer för miljö kvalitetsnormer kopplade till kustvatten som kommunen inte själva råder över och anser därmed att ramverket behöver analysera målkonflikter mellan stadsutveckling, hamnverksamhet, vattenkvalitet och kustskydd, samt ge vägledning för normkrav, där klimatanpassning av kuststräckor och städer behöver prioriteras tydligt i avvägningen.

HaVs kommentar/åtgärd: HaV instämmer och hoppas att ramverket kan bidra till stärkt samordning, bättre samspel och synergier. Målkonflikter i kustplaneringen är viktiga underlag för den nationella havsplaneringen men behöver primärt följas upp i den kommunala planeringen. HaV planerar att utveckla vägledning för miljö kvalitetsnormer i fysisk planering inom ramen för havsmiljöförvaltningsarbetet.

6.2 Områdesskydd

BirdLife Sverige menar att det finns viktiga synergier mellan Havs- och vattenmyndighetens ramverk med vägledande principer för marint områdesskydd och havsplaneringen för inrättande av framtida skydd. Marina skyddade områdets betydelse för bevarande av biologisk mångfald kommer öka ytterligare inom ramen för naturrestaureringsförordningen, då "passiva" åtgärder sannolikt kommer utgöra en större andel i marina miljöer jämfört med terrestra habitat. De av

Naturvårdsverket 29 föreslagna marina skyddsområden enligt EU-kommissionens riktlinjer bör ingå i ramverket för uppföljning ifall de bidrar till havsplaneringens mål om god miljöstatus genom utpekande av marina skyddsområden.

Länsstyrelsen Västerbotten föreslår att inlemma övriga områden med värdefull natur som länsstyrelsen identifierat som ett komplement till olika former av nya områdesskydd, exempelvis pågående reservatsbildningar och resultat från länsstyrelsens inventeringsrapporter.

HaVs kommentar: HaV instämmer. Förslag till marina områdesskydd och övriga områden med värdefull natur är viktiga underlag för planering och uppföljning.

6.3 Naturrestaurering

BirdLife Sverige anser att det i ramverket bör ingå att införliva områden och åtgärder för restaurering samt utvärdera huruvida de bidrar till havsplaneringens mål om god miljöstatus.

Ronneby kommun anser att restaureringsförordningen kan komma att innebära ett annat behov av uppföljning av hur naturmiljöer påverkas jämfört med idag. I ramverket framgår det inte hur den förändringen tagits hänsyn till.

HaVs kommentar: HaV instämmer i att naturrestaurering är en viktig aspekt att följa upp och skapa synergier med.

6.4 Miljöövervakning och miljöstatus

BirdLife Sverige trycker på att om havsplanernas betydelse för biologisk mångfald ska kunna utvärderas måste ramverket fokusera på miljöövervakning som följer relevanta arters utveckling, och livsmiljöer för såväl skyddade som oskyddade områden. Noggranna utvärderingar av bevarandeplaner och åtgärdsprogram blir därvid viktiga instrument som ramverket bör framhålla, liksom fiskeregleringars effekter i form av ökad födotillgång och minskad dödlighet för fiskätande fåglar och marina däggdjur. En annan viktig aspekt för bevarandeplanernas effektivitet är en tydlig (och ökad) kanalisering av sjöfart för att undvika risker kopplade till oljespill.

Stockholms Universitet pekar på behov av effektiv uppföljning av situationen i havet, dels genom långsiktig miljöövervakning med tillräcklig rumslig upplösning, dels genom tillräckliga resurser avsatta för vetenskapliga utvärderingar.

Göteborgs Stad påpekar under rubrik 3.1, punkt 2, att uppföljningen av miljöeffekter delvis ska göras genom uppföljning enligt miljöövervakning under havsmiljöförordningen. Det har inte utförts någon analys av om befintlig övervakning är tillräcklig för att kunna spåra förändringar som kan relateras till havsplanerna och den styrning de ger. HaV bör analysera om den nationella miljöövervakningen behöver kompletteras med delar som direkt syftar till att ta fram underlag som ska bidra till uppföljningen av havsplanerna.

Det bör tydligt framgå om de regionala kustlänsstyrelserna förväntas bidra med underlag avseende miljöövervakningsdata och inventeringsdata för det område som berörs av havsplaneringen, enligt **Länsstyrelsen Södermanland**.

Länsstyrelsen Västra Götaland bedömer att uppföljning av havets miljöstatus bör kunna ske på kortare tidsskala än statusklassningen ur havsmiljödirektivets genomförande (6-årscykel).

Förtydligande kan göras att i en löpande uppföljning kan även annat underlag som lyfts av medverkande myndigheter och aktörer som miljöövervakningsrapporter, vetenskapliga rapporter eller årliga statusrapporter från exempelvis SLU kunna utgöra underlag för nya ställningstaganden kring planen, eller utgöra motiv till fördjupad tematisk uppföljning.

Länsstyrelsen Stockholm anser att det bör framgå hur målet om god miljöstatus, enligt Havsmiljödirektivet, kan mätas samt hur havsplanerna kan bidra till målet.

Blekinge Tekniska Högskola (BTH) anser att löpande identifiering av förändringar kan stärkas genom att nyttja sensornätverk för realtidsdata. Ramverket kan tydligare beakta möjligheterna till kontinuerlig övervakning och realtidsbaserad datainsamling och inte enbart traditionellt årsvis eller endast punktövervakning. Temporala och spatiala variationer kan följas upp i större omfattning och är mer detaljerat. Kontinuerliga mätningar ger snabbare varningar om avvikelser i havsmiljön än enbart punktvisa mätningar, vilket ligger i linje med ramverkets syfte att hålla havsplanerna aktuella och möjliggör tidiga åtgärder vid negativa trender.

Blekinge Tekniska Högskola (BTH) menar att ramverket tydligare kan belysa betydelsen av att integrera moderna tekniska sensorlösningar i uppföljningsarbetet. Därutöver kan ramverket lyfta fram specifika verktyg som autonoma system, sensorer, undervattenssystem, akustisk övervakning, AI-baserad avvikelседetektering och digitala tvillingar. Dessa tekniker kan ge kontinuerlig datainsamling och avancerad analys i realtid, vilket väsentligt förbättrar uppföljningens träffsäkerhet och möjliggör snabb upptäckt av positiva och negativa förändringar.

HaVs kommentar: HaV instämmer i att havsmiljöförvaltning, miljöövervakning och forskning är viktiga instrument för en effektiv uppföljning av tillståndet i havet. Havsplaneringen följer miljöövervakning, statusklassning av arter och habitat och övriga analysunderlag kontinuerligt. Likaså underlag och analyser av till exempel fiskeregleringar, bevarandeplaner, sjöfartseffekter som också fångas av uppföljningsarbetet.

6.5 Internationellt

Lantmäteriet lyfter FN-samverkan inom ramen för UN-GGIM med expertgruppen *land administration and management* där en aktivitet är domänerna mark och vatten. En aktivitet av intresse för omvärldsbevakning kopplat till uppföljning av havsplaner.

Malmö stad betonar vikten av ett gränsöverskridande Öresundsperspektiv, då Öresund utgör ett internationellt havsområde även med dansk lagstiftning, omfattande marina trafikleder, korsvisa målkonflikter och en av landets mest befolkade kustzoner.

HaVs kommentar: HaV noterar expertgruppen inom UN-GGIM och instämmer kring vikten av gränsöverskridande perspektiv.

6.6 Digitalisering

Lantmäteriet poängterar vikten av att tillgängliggöra havsplanerna vid den nationella geodataplattformen och att samordna uppföljning och översyn av havsplanerna med planeringsstrategier avseende översiktsplaner och riksintressen för att få så goda ingående underlag som möjligt. Vidare har det inom ramen för Geodatarådet tagits fram en plan med förslag på åtgärder för 2026 – 2030 med syfte att förbättra hur geodata produceras,

tillgängliggörs och används, samtidigt som säkerheten stärks. Frågeställningar som kan komma in i referensgruppen. Andra frågor till referensgruppen kan röra gräns mellan enskilt och allmänt vattenområde samt integrering av domäner - mark och vatten, samt utifrån Havsgränsutredningen (SOU 2015:10) beakta visualiserad gräns mellan enskilt och allmänt vattenområde i fastighetsregistrets registerkarta samt förslag om ett register över dispositionsrätter på allmänt vattenområde, så kallat marint *cadastre*. Avsnittet kring digital utveckling i rapporten kan fördjupas, bland annat avseende på den framtagna nationella strategiska planen för geodataområdet.

Statistiska Centralbyrån (SCB) föreslår tydligare skrivning i ramverket avseende att havsplanerna ska redovisas som digitala gränser och att det tydligare framgår att avsikten är att havsplanerna tillgängliggörs i den Nationella Geodataportalen. Viktigt att de digitala gränserna för havsplanernas är jämförbara över tid, och att olika utgåvor följer samma standard.

Nynäshamn och Uddevalla kommun önskar förtydliganden av krav på interoperabilitet och datastruktur, samt behov av begränsande, återkommande resurser för dataförvaltning/GIS.

Region Norrbotten önskar havsplanen som WMS-tjänst för enkel användning i regionernas egna kartportaler, för användning tillsammans med andra rumsliga underlag med bäring på regional utveckling.

Länsstyrelsen Västra Götaland ser att någon form av tillgängligt IT-stöd bör övervägas som kan bidra till att underlätta aktuell och kvalitetssäkrad information som underlättar uppföljningsarbetet.

HaVs kommentar: Vid antagande av förslag till ändrade havsplaner tillgängliggörs havsplanerna via den nationella geodataplattformen, samt i länsstyrelsens planeringskatalog, i form av WMS-tjänster och vektor-filer. Till dess finns samrådsförslag, granskningsförslag samt förslag till ändrade havsplaner tillgängliga på HaVs hemsida. Det finns behov av vidare arbete, bland annat genom nationella geodataplattformen, för ökad interoperabilitet mellan nationella, regionala och kommunala planer och underlag.

7. Förteckning över vilka som lämnat synpunkter

Kommunala och regionala organ

Göteborgs stad
 Karlshamns kommun
 Kristianstads kommun
 Lysekils kommun
 Malmö stad
 Norrköping kommun
 Nyköpings kommun
 Nynäshamns kommun
 Oskarshamns kommun
 Ronneby kommun
 Simrishamns kommun
 Strömstads kommun
 Södertälje kommun
 Sölvesborgs kommun

Tierps kommun
Trelleborgs kommun
Uddevalla kommun
Umeå kommun
Öckerö kommun

Region Halland
Region Norrbotten
Region Skåne
Region Stockholm
Region Västerbotten
Region Skåne

Länsstyrelser

Länsstyrelsen Gotland
Länsstyrelsen Gävleborg
Länsstyrelsen Västerbotten
Länsstyrelsen Norrbotten
Länsstyrelsen Skåne
Länsstyrelsen Stockholm
Länsstyrelsen Södermanland
Länsstyrelsen Västernorrland
Länsstyrelsen Västra Götaland
Länsstyrelsen Östergötland
Vattenmyndigheten Södra Östersjön

Centrala myndigheter

Energimyndigheten
Folkhälsomyndigheten
Försvarsmakten
Jordbruksverket
Kammarkollegiet
Lantmäteriet
Myndigheten för civilt försvar
Naturvårdsverket
Post- och telestyrelsen
Riksantikvarieämbetet
Sametinget
Sveriges geologiska undersökning
Sjöfartsverket
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI
Statens geotekniska institut
Statens maritima och transporthistoriska museer
Sveriges statistiska centralbyrå

Bransch -och intresseorganisationer

BirdLife
Energiföretagen
Green Power Sweden
Sportfiskarna
Svensk sjöfart
Svenskt Landskapsskydd
Sveriges kommuner och Regioner

Universitet och högskolor

Blekinge tekniska högskola
Havsmiljöinstitutet
Kungliga tekniska högskolan
Sveriges lantbruksuniversitet
Stockholms universitet